

Олена Валеріївна Мартинчук,
кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри спеціальної психології,
корекційної та інклюзивної освіти
Київського університету імені Б. Грінченка,
м. Київ, Україна,
martynchuk_olena@ukr.net

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. В статті отражено авторское понимание особенностей подготовки будущих социальных педагогов к работе с детьми с особыми образовательными потребностями в условиях инклюзивного обучения в процессе изучения курса «Инклюзивное образование». Предлагаются к рассмотрению основные компоненты содержания этой дисциплины, которые являются важными для формирования профессиональной компетентности социального педагога.

Ключевые слова: *дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное образование, инклюзивное обучение, социальный педагог, социальное сопровождение.*

Abstract. The article presents author's understanding of the training of future social workers to work with children with special educational needs in inclusive education in the process of studying the course "Inclusive Education". Proposed for consideration the content of the main components of this discipline, which are important for the formation of the professional competence of the social educator.

Key words: *children with special educational needs, inclusive education, inclusive education, social worker, social support.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освітньої системи та педагогічної науки в Україні характеризується активною розробкою

проблеми забезпечення процесу інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір, що зумовлює суттєве оновлення змісту, організаційних форм і технологій навчання, виховання і розвитку цієї категорії дітей, забезпечення їм психолого-педагогічного та соціального супроводу в освітньому просторі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключовим моментом підготовки системи освіти до реалізації процесу інклюзії є етап психологічних і ціннісних змін та рівня професійної компетентності її спеціалістів. Тому наразі гостро постає проблема підготовки фахівців різного профілю, в тому числі й соціальних педагогів, до роботи з дітьми, які мають особливі потреби, забезпечення їх повноцінної інтеграції у загальноосвітній простір.

Згідно з наказом Міністерства освіти й науки України від 23.07.2013 № 1034 «Про затвердження заходів щодо впровадження інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2015 року» [5] у всіх вищих навчальних закладах, які здійснюють підготовку педагогічних працівників, у тому числі й фахівців за спеціальністю «Соціальна педагогіка», рекомендовано запровадити навчальну дисципліну «Основи інклюзивної освіти» з метою виконання постанови Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 р. № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» [4]. Відтак, потребує розробки проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності в умовах загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивною формою навчання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі розвитку корекційної освіти в Україні та інших країнах світу зростає роль досліджень, спрямованих на пошук ефективних шляхів організації і проведення навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку, в загальноосвітньому просторі (Віт. Бондар, Е. Данілявічутє, В. Засенко, А. Колупаєва, С.

Литовченко, С. Миронова, Ю. Найда, Т. Сак, Н. Софій, В. Синьов, В. Тищенко та ін.). Протягом останніх років з'явилась низка досліджень з проблеми підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими потребами в загальноосвітньому просторі (О. Василенко, І. Демченко, О. Завальнюк, А. Колупасєва, О. Мартинчук, Л. Савчук, О. Таранченко та ін.).

Однак, наразі ще актуальною залишається проблема розробки теоретико-методичних засад формування професійної компетентності соціальних педагогів у сфері готовності до соціально-педагогічної діяльності в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивною формою навчання.

Метою статті є визначення змістового компоненту підготовки соціальних педагогів до роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітньому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спільне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку із здоровими дітьми в дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах – це відносно нове явище для української системи освіти. Інклюзивна освіта є однією з тих концепцій, яка вимагає зміни усталених уявлень, що формувалися протягом багатьох десятиліть, в усіх учасників системи освіти. Її гуманістична і правозахисна складова має на увазі зміну системи соціальних відношень і ґрунтується на інших цінностях, ніж звична для нас традиційна освіта.

Однією з умов, необхідних для повноцінного виховання і навчання дитини з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітньому навчальному закладі, є готовність закладу і, зокрема його педагогів, до роботи з такою дитиною. Мультидисциплінарна команда навчального закладу, що здійснює психолого-педагогічний та соціальний супровід дитини з особливими освітніми потребами, має забезпечити:

- по перше, надання кваліфікованої допомоги в розвитку особистості дитини з особливими потребами на різних етапах онтогенезу, розкриття і реалізацію її потенційних можливостей на

основі здійснення особистісно-орієнтованої моделі виховання і навчання;

- по-друге, підготовку дитини з порушеннями розвитку до життя – до оптимального функціонування в різних сферах соціальної практики і в різних соціальних групах, виконанню різних характерних вікові соціальних ролей.

Однією з ключових фігур навчально-виховного процесу, що забезпечує підготовку дитини з особливостями психофізичного розвитку до життя, є соціальний педагог навчального закладу. Відтак, постає проблема ефективної підготовки фахівця до реалізації вищезазначених завдань. Змістовий компонент формування професійної готовності майбутнього соціального педагога до соціально-педагогічної діяльності має враховувати рекомендації Міністерства освіти і науки України, які відображені у:

- *Концепції розвитку інклюзивної освіти* (наказ МОН від 01.10.2010 р. № 912), де в частині модернізації вищої педагогічної освіти передбачено спеціальну підготовку педагогічних кадрів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання [1];
- *інструктивно-методичному листі* МОН, молоді та спорту № 1/9-384 від 18.05.2012 р. «*Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання*» [2];
- *методичному листі* МОН, молоді та спорту України № 1/9-529 від 26.07.2012 р. «*Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання*» [6], розробленому з метою запровадження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах (постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 р. № 872) [4], і в якому визначено функції і повноваження соціального педагога в контексті забезпечення соціального супроводу всіх учасників навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання.

З метою належної підготовки майбутніх фахівців з соціальної педагогіки до роботи в умовах інклюзивного навчання в Київському університеті імені Бориса Грінченка до навчального плану напряму підготовки 8.01010601 – Соціальна педагогіка (освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр») введено курс «Інклюзивна освіта».

Навчальна програма з дисципліни «Інклюзивна освіта» для напряму підготовки 8.01010601 – Соціальна педагогіка розроблена на основі програми курсу «Основи інклюзивної освіти» для вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, спеціаліста, магістра педагогічного спрямування [3].

Услід за А.А. Колупаєвою вихідними концептуальними положеннями при розробленні дисципліни «Інклюзивна освіта» стали: «... основні визначення гуманістичної педагогіки і психології щодо задоволення соціогенних потреб дитини; культурно-історична теорія розвитку вищих психічних функцій і положення щодо спільності закономірностей розвитку здорової дитини і дитини з психофізичними порушеннями; концепція опосередкованості розвитку особистості її діяльнісною позицією і середовищем перебування» [3, с. 3-4].

Відповідно до концептуальних засад метою навчальної дисципліни визначено:

- формування систематизованих наукових уявлень про сутність, основні завдання, напрями соціально-педагогічної роботи з дітьми, які мають особливі потреби, в дошкільних та загальноосвітніх закладах з інклюзивною формою навчання; особливості організації, нормативно-правове забезпечення, проблеми і перспективи проектування інклюзивного освітнього середовища для цих дітей;
- формування загальнокультурних та професійних компетенцій соціальних педагогів, необхідних для ефективної діяльності в якості організаторів та виконавців програм інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку;

- здійснення особистісно-мотиваційної, когнітивної та практичної підготовки майбутніх магістрів соціальної педагогіки до реалізації інклюзивної моделі освіти на різних рівнях системи освіти.

Згідно визначеної мети ми виокремили такі завдання навчальної дисципліни:

- формування професійного світогляду і наукових уявлень про сутність інклюзивної освіти на основі аналізу провідних концептуально-методологічних підходів до визначення поняття «інклюзивна освіта»;
- формування уявлення про загальні тенденції розвитку інклюзивної освіти у світі та в Україні;
- формування практичних навичок і умінь визначати зміст, методи і оптимальні структурно-організаційні форми здійснення професійної діяльності соціальних педагогів у навчальних закладах з інклюзивною формою навчання;
- вироблення навичок командної роботи при навчанні та вихованні дітей з особливими освітніми потребами;
- забезпечення досконалого володіння стратегіями взаємодії з батьками дітей, які мають порушення психофізичного розвитку;
- вироблення усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності.

Процес вивчення дисципліни спрямований на *формування* наступних *компетенцій*:

загальнокультурних:

- здатність вивчати об'єкти і процеси з точки зору соціоекономічних та культурно-історичних умов їх виникнення;
- володіння практичними способами пошуку наукової і професійної інформації з використанням сучасних комп'ютерних засобів, мережевих технологій, баз даних і знань;
- здатність брати участь у професійних дискусіях та інтерактивних

обговореннях, логічно аргументуючи власну точку зору;

- здатність вибудовувати соціальну взаємодію на принципах толерантності;
- здатність до самовдосконалення та саморозвитку на основі рефлексії своєї діяльності;
- здатність використовувати інноваційні технології в практичній діяльності;

професійних:

- здатність враховувати загальні, специфічні (при різних типах порушень) закономірності та індивідуальні особливості психічного та психофізіологічного розвитку, особливості регуляції поведінки і діяльності дитини у різні вікові періоди;
- здатність розуміти високу соціальну значущість професії, відповідально і якісно виконувати професійні завдання, дотримуючись принципів професійної етики;
- здатність брати участь у міждисциплінарній та міжвідомчій взаємодії спеціалістів у вирішенні професійних завдань у галузі психолого-педагогічної діяльності з метою формування системи позитивних міжособистісних стосунків, психологічного клімату та організаційної культури в освітньому закладі;
- здатність організовувати міжособистісні контакти, спілкування учнів з порушеннями психофізичного розвитку та їх ровесників у процесі внутрішньошкільної інтеграції, спільну діяльність дітей та дорослих, спільну та індивідуальну діяльність дітей відповідно до вікових норм їх розвитку;
- здатність проектувати і здійснювати діагностичну роботу, профілактичні та корекційно-розвивальні програми для дітей з різними видами порушень психофізичного розвитку;
- володіння сучасними технологіями проектування і організації наукового дослідження у своїй професійній діяльності на основі

комплексного підходу до вирішення проблем професійної діяльності.

В результаті вивчення дисципліни магістр має:

- **знати:** основний зміст, структуру, напрями, специфіку діяльності соціального педагога з організації та впровадження інклюзивного навчання; науково обґрунтовані методи і сучасні технології в організації власної професійної діяльності; особливості взаємодії соціального педагога зі спеціалістами інших служб в системі інклюзивного навчання; норми професійної етики соціального педагога;
- **вміти:** використовувати теоретичні знання і практичні уміння, отримані під час вивчення різних навчальних дисциплін психолого-педагогічного спрямування, при організації соціального супроводу всіх учасників навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання; ефективні стратегії взаємодії з різнопрофільними фахівцями та батьками дітей з особливими потребами; складати програму діяльності спеціалістів психологічної служби навчальних закладів (згідно визначених функцій і повноважень соціального педагога) з проектування інклюзивного освітнього середовища для дітей з порушеннями психофізичного розвитку; працювати з нормативно-правовими джерелами і оформлювати документацію, що регламентує діяльність соціального педагога в системі інклюзивної освіти;
- **володіти:** навичками відбору змісту, форм і методів діяльності соціального педагога в організації психологічної служби в системі інклюзивної освіти; навичками створення сприятливих умов для взаємодії дітей з особливими потребами з соціальним середовищем з метою попередження виникнення або усунення вже існуючих дестабілізуючих факторів та формування стійкості до ситуацій дезадаптації; навичками побудови системи соціального

супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах дошкільного та загальноосвітнього навчального закладу.

Висновки, перспективи подальших розвідок у пропонуваному напрямку. Аналіз проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми з особливим потребами в загальноосвітньому просторі засвідчив потребу у майбутніх наукових розвідках з метою вивчення і уточнення особливостей підготовки фахівців з соціальної педагогіки до здійснення ефективного соціального супроводу цих дітей в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах, формування професійної компетентності соціальних педагогів у сфері виховання дітей особливостями психофізичного розвитку.

Література:

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти // Наказ МОН України від 01.10.2010 р. № 912 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://firstedu.org.ua/index.php>. – Назва з екрану.
2. Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання / Інструктивно-методичний лист МОН, молоді та спорту № 1/9-384 від 18.05.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/ – Назва з екрану.
3. Основи інклюзивної освіти: [програма курсу для вищ. навчал. закладів, які здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (спеціаліста, магістра педагогічного спрямування)] / Укладач: А.А. Колупаєва. – К.: «А.С.К.», 2011. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
4. Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах // Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 р. № 872. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-п> – Назва з екрану.
5. Про затвердження заходів щодо впровадження інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах на

період до 2015 року / Наказ Міністерства освіти й науки України № 1034 від 23.07.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1034729-13>– Назва з екрану.

6. Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання / Лист МОНмолодьспорт № 1/9-529 від 26.07.12 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/30376/ – Назва з екрану.

Martynchuk Elena Valeryevna, candidate of pedagogical sciences, assistant professor of Pedagogy at Boris Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine, E-mail: martynchuk_elena@ukr.net